

הרב אליהו גרינצייג

מכון ירושלים

0234547

בני נח אם מוזהרים על שיתוף

סנהדרין סג, ב, דאמר אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב שבועה ונשבע בעבודת כוכבים שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך. ובתוס' שם, אמר ר' שמואל כו', מ"מ בזה"ז כולן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלוהות, ואע"פ שמה שמזכירין עמהם שם שמים וכוונתם לדבר אחר, מ"מ אין זה שם עבודת כוכבים, גם דעתם לעושה שמים, ואע"פ שמשפין שם שמים ודבר אחר, לא אשכחן דאסור לגרום לאחרים לשתף, ולפני עור ליכא דבני נח לא הוזהרו על כך, ע"כ. וכן הוא בתוס' בכורות ב. ב בשם ר"ת. ועפ"י דברי תוס' אלו פסק הרמ"א באו"ח סי' קנ"ו, וז"ל, ויש מקילין בעשיית שותפות עם הגויים בזה"ז משום שאין הגויים בזה"ז נשבעים בע"ז, ואע"ג שמזכירין הע"ז, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמשפין שם שמים ודבר אחר, ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, דהרי אין הגויים מוזהרים על השתוף. ע"כ. ועי"ש בחי' הגרע"א שציין לתשובות אחרונים שדנו בהלכה זו¹, הנה אלו הפוסקים השיגו על הרמ"א, ויש בדבריהם שתי השגות, על מה שלמד כן מדברי התוס', והיינו שלדעתם לא נאמר כן בתוס', ותו, שעצם הדין אינו נכון, ויסוד הדברים דהואיל ובני נח הוזהרו על עבודה זרה, ושיתוף הוא ע"ז, ממילא גם כ"נ בכלל אזהרה זו, עי' בדבריהם, וכן יש שהשיגו על מי שהבינו כונת הרמ"א לפסוק כן, ולדעתם גם הרמ"א לא נתכוין לזה, ורק לענין שיתוף בשבועה קאמר שאינן מוזהרין ולא על עבודה זרה ממש. וראה גם פמ"ג וביאור הגר"א ומגן גבורים בשו"ע או"ח שם².

ברם מצאתי להגרי"א תאומים בעל שו"ת גור אריה יהודה, בספר יעלת חן על התורה פרשת ואתחנן אות ל"ב, שלדעתו כפסק הרמ"א מפורש שם בפסוק "ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו' אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים וגו'", והיינו דאע"פ שבני נח מוזהרין על ע"ז מ"מ אינם מוזהרים על השיתוף, והיינו טעמא, דעם ישראל הוא תחת הקב"ה בלבדו, משא"כ אומות העולם הם תחת שרים ומערכות, וזהו אשר חלק וגו' לכל העמים, ועי"ש שהולך ומבאר עפ"י הקדמה זו עוד כמה מקראות. וראה מרגליות הים סנהדרין נו, ב אות י"ב שציין לרבנו בחיי פרשת בראשית א, יח,

- 1 שו"ת ושב הכהן סי' ל"ח, ושו"ת מעיל צדקה סי' כ"ב, וכן לפלפולא חריפתא על הרא"ש סנהדרין פ"ז אות ה'. ובשו"ת ושב הכהן שם הביא גם משו"ת שער אפרים סי' כד, וראה גם תשובת הגרע"א בחי' רעק"א השלם על סנהדרין שם, וכן יש בזה בשו"ת נודע ביהודה תנינא חיר"ד סי' קמ"ח מהגר"ש לנדא, וראה פתחי תשובה יו"ד סי' קמ"ז ס"ק ב', והגהות חתם סופר על שו"ע או"ח שם.
- 2 וכן עי' בליקוטי תוס' שנין שב"סנהדרי גדולה" על סנהדרין שם, ובקונטרס הראיות לריא"ז שם. ועי' תוס' ע"ז ב, א ד"ה אסור.

ו"ל, ולהבדיל כו', וכבר באה האזהרה בתורה שלא יטעה אדם אחרי כוכבים ומזלות כו', וכבר ידעת כי חכמי ישראל הוצרכו לכתוב לתלמי המלך אשר חלק להאיר, כדי שלא יאמר שנמצא להם פתח מזה לעו"ג ויאמר כי מן הכתוב הזה התיר לעו"ג שיעבדו עבודה זרה מאחר שכתוב בתורה בפירוש שהקב"ה נתן אותם לחלק העמים, הזה ויבין מלת חלק כמו גזר, ולא כן הענין אבל הקב"ה נתן הבחירה ביד כל אומה ואומה שיעבדו לכל מי שירצו הן להקב"ה אם לע"ג, וזהו לשון חלק נתן הרשות בידם, משא"כ בישראל שאם ירצו ח"ו לעבוד ע"ג אינן יכולים כו', עכ"ל.

ולכאורה נראית כונתו כפסק הרמ"א וכפי' יעלת חן, והיינו שישראל אסורים לעבוד ע"ז בשיתוף, ואילו לב"נ אין על כך היתר בתורה, אבל אין גם איסור, אלא הבחירה בידם, ומצאתי להיעלת חן חבר, ובדבריו מבואר הענין יותר, הלא הוא בספר הכתב והקבלה בפ' ואתחנן, והביא מהרשב"ם ורבינו בחיי ועוד קדמונים, ולאחר שהאריך מסיק לקיים פסק הרמ"א, והביא מש"כ בעולת תמיד או"ח שם הגדר בשיתוף, דגם הוא מאמין במציאות הכורא ובאחדותו, ואין כאן חסרון ביחוד ה', אלא שה"ז כמו גבוה מעל גבוה, וזה היתה הטעות של דור אנוש, יעוין ברמב"ם פ"א מהלכות עכו"ם ה"א, ומ"מ בני נח לא הוזהרו על כך, והביא שם מספר רביד הזהב פרשת יתרו על הלאו דלא יהיה לך אלוהים אחרים על פני, שהובא שם פי' הסמ"ג דוזהי אזהרה על שיתוף, עי"ש, וביאור לאו זה הוא כש"נ, דאע"פ שמאמין בה' אחד שאין יחוד כיחודו, ואין כאן יחוס של שיתוף הפוגם באמונת היחוד, מ"מ עצם נתינת שם אלוהות לכוחות אחרים שבעולם הוא גדר לאו של שיתוף³.

ואפשר שזוהי נמי שיטת הרמב"ם בפ"א מהלכות יסודי התורה, עי"ש שיש מצות עשה של ידיעת מציאות ה', ויש מצות עשה של יחוד ה', ויש מצות ל"ת על כל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה, והוא מהפסוק לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני, ואין הכונה להוסיף ל"ת על העשין הללו, אלא הוא לאו בפ"ע, כלומר, דאפשר לו לאדם לקיים שתי המצוות עשה אלו ידיעת ה' ויחודו, ומ"מ יעבור על ל"ת לא יהיה לך וגו', והיינו שיתוף, שהיא הוספה של אלוהות וכפי שמבאר העולת תמיד, ולא זו לישראל בלבד ולא לב"נ, וכנ"ל. והאחרונים השיגו על פסק זה מהגמ' סנהדרין נו, ב, בעכו"ם דברים שב"ד של ישראל ממיתין עליהם ב"נ מוזהר עליהם, ופסק כן הרמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"ב, וצ"ל לשיטה זו דהתם הנידון הוא על איזה עבודה זרה שעובד האדם, ולא על איזה מין עבודה זרה, ולפיכך ע"ז של שיתוף אע"פ שישראל חייב עליה, אין ב"נ מוזהר עליה (וראה תורה שלמה פ' יתרו כ, ג אות קכד, וכן שם כג, יג אות קפ"ד). ומתוך תשובת הגרע"א הנ"ל אולי ניתן להבין שבעל חמדת שלמה פסק להלכה כפשט דברי הרמ"א, עי"ש, וראה משנת חכמים על הרמב"ם הלכות יסודי התורה סי'

3 וראה תורה שלמה פ' יתרו כ, ג, אות קכ"ד, שזוהי שי' היראים, והביא שם עוד קדמונים שמפרשים כן פשוטו של מקרא. וראה פי' רב סעדיה גאון שמות (רצהבי) ע' קב, וראה מים יחזקאל פ' יתרו ד"ה ובדרך. וע"ע תשכ"ץ ח"א סי' קל"ט וזהו הרקיע אות י"א.

א' בצפנת פענח אות ב' שדן בשאלה זו אם ב"נ מוזהרין על השיתוף, וכתב שם שהג"ר ישעי' פיק כתב לו על ענין זה קונטרס מיוחד והעלה להלכה שאין ב"נ מוזהר על שיתוף, וראה פתחי תשובה יו"ד שם שהביאו, וראה בסדר משנה פ"א מהלכות יסודי התורה, ונכפלו דבריו בספרו שושן עדות על מסכת עדיות בסיום המסכתא, שמקיים פסק הרמ"א, ודוחה השגות המעיל צדקה, עי"ש, וציין לדברי אביו במחצית השקל או"ח שם.

אמ"ת 1234567

ובספר החינוך מצוה תי"ז כתב, שנצטוינו להאמין כי ה' יתברך הוא הפועל כל המציאות אדון הכל בלי שום שיתוף כו', ע"כ, וכתב עליו המנח"ח וז"ל, והעובר על זה מבטל עשה וגם ל"ת דלא יהיה לך אלוהים אחרים על פני, כך מבואר בר"מ פ"א מיסודי התורה ה"ו, והנה כל באי עולם מצווין על זה דב"נ ג"כ מצווה על ע"ז, אך כתיב שמע ישראל היינו רישאל מקיים מצות עשה ולא ב"נ, ורצה הקב"ה לזכות את ישראל ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות כו', ע"כ. והנה לפי שי' רמ"א וכמו שנתבאר, הרי נמצא שיתכן שאדם ידע ויאמין במציאות ה' ואחדותו, ומ"מ יאמין גם בשיתוף בחינת גבוה מעל גבוה, וזה אסור בלאו לישראל ולא לב"נ, וא"כ אין הלאו קשור עם העשה, אלא שאם אינו מאמין באחדות ה', הנה י"ל שמלבד שמבטל העשה של ידיעה ואמונה, ה"ז עובר גם בל"ת דלא יהיה לך וגו', אע"פ שכאמור ביסודו לאו זה נאמר על שיתוף של על פני בחינת גבוה מעל גבוה, מ"מ גם שיתוף הסותר את האחדות, הוא נמי בכלל זה הלאו, וראה מש"כ אבי עזרי פ"א מהלכות יסודי התורה, ולכאורה נראה דמי שאינו מאמין כלל ח"ו במציאות ה', וממילא גם לא ביהוד ה', שהוא בכלל ביטול העשה, אבל אינו בל"ת דלא יהיה וגו', כיון שאינו מאמין גם באלוהים אחרים. וכן לפו"ר ב"נ מוזהר על ע"ז, אבל אינו מחוייב במצוות ידיעת ה' ואחדותו, וא"כ אם אין לו כל אמונה וגם אינו עובד ע"ז, אינו עובר על שום איסור אלא דהואיל וב"נ חייב לקבל ז' מצוות, ומפני שכך צוה הקב"ה בתורה שניתנה למרע"ה כדאיתא ברמב"ם פ"ח מהלכות מלכים הי"א, א"כ א"א בלי שיאמין במציאות ה'. שוב מצאתי שדיבר בזה בסדר משנה פ"א מהלכות יסודי התורה, עי"ש. וע"ע בשאר המפרשים על הרמב"ם, ואכ"מ אריכות בזה.

אמ"ת 1234567

אמ"ת 1234567

שוב מצאתי להריעב"ץ במור וקציעה או"ח סי' רכ"ד, שכבר קדם להיעלת חן במקור הדין שאין ב"נ מוזהרין על שיתוף, שהוא מהפסוק אשר חלק וגו', אלא שהעלה שם חידוש שיש חילוק בין א"י ובין חו"ל, והיינו, דהטעם שאין מוזהרין הוא משום שהגויים הם תחת ממשלת השרים וכו', וזה הוא בחו"ל, אבל בא"י אין ממשלה לשרים ומערכות, ולכן גם ב"נ אסורים לעבוד בא"י בשיתוף, יעו"ש כל דבריו. וציין שם שהוא עצמו בהגהותיו לספר ציצת נובל צבי שבמהדורתו דף כב, ב, הסכים למהר"י ששפורטש שם שב"נ מוזהרין על שיתוף, ואין סתירה מהתוס', דמיירי לענין שבועה, מ"מ הכא נקט כפשט פסק הרמ"א⁴. ולפ"ז נמצא חדוש להלכה שפסק הרמ"א שב"נ אינו מוזהר על

4 וראה במאמרו של המהר"צ חיות תפארת לישראל, בכל כתבי מהר"צ חיות כרך א' ע' תצ, שמבאר יפה שיטת המור וקציעה, והביא מהרמב"ן פרשת אחרי עה"פ ולא תקיא הארץ אתכם, עי"ש כל דבריו.

שיתוף, נכון רק בחו"ל, אבל לא בא"י, ודוק. וע"ע שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' מ"א ד"ה ולפמ"ש. ולפי פשוטו נראה שאין כונת הריעב"ץ שבא"י ב"נ נהרג על ע"ז בשיתוף, ואע"פ שאינו נהרג בחו"ל, דזה לא שמענו ולא מסתברא, אלא הגדר בזה, שא"י אינה סובלת עובדי ע"ז כלל, גם למאמינים במציאות ויחוד ה', וע"ז שלהם היא בשיתוף, ויש לפרש כעין מש"כ השפת אמת יומא מג, ב ענין קטורת זרה שבמיתה, שהוא כמו מיתת בני אהרן, עי"ש, והיינו חומר מיתה בידי שמים, ולא חיוב מיתה ממש, וכיו"ב יל"פ גדר כניסת זר למקדש, ויסוד לזה אפשר שהוא בגמ' שבועת לו, ב, אלא מעתה שתויי יין כו', עי"ש, ואכ"מ.

ועיקר החילוק בין א"י לחו"ל ביאר שם המור וקציעה עפ"י ההבדל בחיוב עקירת ע"ז שבין א"י לחו"ל, ויעויין ברמב"ם פ"ז מהלכות עכו"ם ה"א וספר המצוות עשה קפ"ה ובספרי פ' ראה, ועי' ריטב"א קידושין לו, א בשם הרמב"ן, וכן בחי' הרא"ה וחי' מיוחדים לריטב"א ברכות נו, ב, ומש"כ המהדירים שם, וראה אדרת אליהו להגר"א דברים יב, א, וכן יב, ג, ומש"כ שם ב"ר שלמה, ותמצית דבריהם דפליגי הקדמונים במצות ביעור ע"ז, אם אינה נוהגת כלל בחו"ל, או שרק א"צ לרדוף שם אחריה כמו בא"י, ולפי דרכו של הריעב"ץ הא נמצא דשרש הדין הוא עפ"י מה דנקט שהנידון הוא על ע"ז שהעובדים אותה מאמינים במציאות ה', אלא שהם עובדים לאותם שחלק ה' לכל העמים. ולכן חיוב ביעורם הוא רק בא"י ולא בחו"ל וכפי שנתבאר, ואכן מקור ענין זה של החילוק בין א"י לחו"ל לענין נתינת ממשלה לשרים ומערכות, הוא ברמב"ן על התורה ויקרא יח, כה וכו', ועוד מקומות, ואזיל אפוא הרמב"ן לשיטתו דלפיכך אין חיוב ביעור ע"ז בחו"ל, שהמדובר הוא בע"ז של שיתוף בבחינת גבוה מעל גבוה, וכפי' הריעב"ץ, וא"כ עפ"י שי' אלו הראשונים יש לקיים פסק הרמ"א בחו"ל ולא בא"י. וגם אליבא דשי' הרמב"ם שגם בחו"ל יש מצות עקירת ע"ז אע"פ שאין חיוב רדיפה, מ"מ נתבאר לעיל שי"ל שאינו סותר פסק הרמ"א⁵.

וראה העמק דבר דברים כט, כה, עה"פ ולא חלק להם, ויש להעיר דהתרגום לא נקט באותו לשון על אשר חלק שבפ' ואתחנן הנו', כמו שתרגם בפ' נצבים, וראה פי רש"י שם, וצ"ע במפרשים. 5 וע"ע מרגליות הים סנהדרין סג, ב אות ח' שציין לעוד פוסקים שדנו בשאלה זו, וכן עי' במנח"ח מצוה כ"ו אות י"ט, ומצוה פ"ו אות ב', שו"ת בנין ציון ח"א סי' ס"ג, נחל אשכול על האשכול ח"ג הלכות ע"ז ע' 119 הערה ט"ז, פי' רי"פ פרלא על ספר המצוות לרס"ג עשה לא—לב דף קעח, א.